

1

पुत्री मम खलु निद्राति ।

पुत्री मम खलु निद्राति
पुत्री मम खलु निद्राति ।
सुन्दरशयने सुखमयवसने
पुत्री मम खलु निद्राति ॥

रे रे वायस कर्कशकण्ठ !
मा रट मा रट कर्णकठोरम् ।
श्रान्ता क्लान्ता पुनरनुनीता
पुत्री मम खलु निद्राति ॥ १ ॥

म्याँव् म्याँव् मा कुरु घोरविरावं
चल चल रे खल चोर बिडाल ।
स्निग्धा मुग्धा सेवितदुग्धा
पुत्री मम खलु निद्राति ॥ २ ॥

1

उच्चैर्मा भष शुनकवराक
भौ भौ मा कुरु कार्यविहीन।
विमला कुशला सुमनोमृदुला
पुत्री मम खलु निद्राति ॥ ३ ॥

रे रे मशक मा कुरु गानं
मा स्पृश मा दश रक्तपिपासो !
सुदती सुमुखी शोभनगात्री
पुत्री मम खलु निद्राति ॥ ४ ॥

-विश्वासः

टिप्पणी

निद्राति सुती છે. સુખમયવસને હળવાં કપડાંમાં વાયસઃ કાગડો મા નહિ શ્રાન્તા થાકેલી ક્લાન્તા મીઠું મીઠું બોલતી અનુનીતા લાડ કરાયેલી (લાડલી) ઘોરવિરાવ મોટો અવાજ યલ લુચ્ચું સ્નિગ્ધા સુંવાળી (કોમળ) શુનકવરાલ નાનું કૂતરું કુરુ કર વિમલા નિર્મળ મશકઃ મચ્છર સુદતી સારા દાંતવાળી શોભનગાત્રી સુંદર અંગોવાળી

स्वाध्याय :

1. नीचेना शब्दोनुं भोटेथी उथ्यारण करो :

निद्राति, श्रान्ता, क्लान्ता, स्निग्धा, मुग्धा, उच्चैः, मृदुला, स्पृश, शोभनगात्री ।

2. नीचेना प्रश्नोना जवाब आपो :

- (1) पुत्री किं करोति ?
- (2) कर्कशः कण्ठः कस्य अस्ति ?
- (3) बिडालः किं करोति ?
- (4) भौ भौ कः वदति ?
- (5) माता मशकाय किं कथयति ?

3. योग्य जोडकां जोडो :

अ

- (1) वायसः
- (2) बिडालः
- (3) शुनकवराकः
- (4) पुत्री

ब

- (1) निद्राति
- (2) कर्कशकण्ठः
- (3) म्याँव् म्याँव्
- (4) भौ भौ

4. नीचेनी काव्यपंक्तिओ सारा अक्षरे लभो :

- (1) सुन्दरशयने सुखमयवसने ।
- (2) उच्चैर्मा भष शुनकवराक ।
- (3) मा स्पृश मा दश रक्तपिपासो ।
- (4) सुदती सुमुखी शोभनगात्री ।

પ્રવૃત્તિ :

- જુદાં-જુદાં પક્ષીઓ તથા પ્રાણીઓનાં સંસ્કૃત નામ તથા તેમના અવાજોની યાદી બનાવો. તમારા શિક્ષકની મદદ લો.
- સ્થાનિક કક્ષાએ ગવાતાં હાલરડાં એકત્રિત કરો અને તેના ગાનની સ્પર્ધા યોજો.
- ‘હતો હું સૂતો પારણે...’, ‘ખમ્મા વીરાને જવું વારણે’ જેવાં ગીતો મેળવો, ગાન કરો.

જ્ઞાતવ્યમ્

કુક્કુટ:	:	કૂકડો	ગોપતિ:	:	સાંઢ
કૌશિક:	:	ધૂવડ	ગણ્ડક:	:	ગેંડો
ગૃધ્ર:	:	ગીધ	ચિત્રકાય:	:	ચિત્તો
ટિટ્ટિભ:	:	ટિટોડી	મહિષ:	:	પાડો
તિત્તિર:	:	તેતર	મેષ:	:	ધેટું
સારિકા	:	મેના	વરાહ :	:	ભૂંડ
ચક્રવાક:	:	ચકોર	વૃક:	:	વરુ
બક:	:	બગલો	હરિણ:	:	હરણ
શ્યેન:	:	બાજ	ભલ્લૂક:	:	રીંછ

2

खेलमहोत्सवः

विवेकानन्दस्य विद्यालये खेलमहोत्सवः चलति । बालकाः प्रसन्नाः सन्ति । सर्वे कौशलस्य प्रदर्शनं कर्तुम् इच्छन्ति । कुत्रचित् धावनस्पर्धा चलति । बालकाः प्रयत्नपूर्वकं शीघ्रतया धावन्ति । कतिपयबालकाः उच्चैः वदन्ति 'धावतु धावतु त्वरितं धावतु ।'

कुत्रचित् गोलक्षेपकस्पर्धा चलति । क्रमशः क्रीडकः लोहगोलकं क्षिपति ।

कुत्रचित् कबड्डी चलति । कुत्रचित् क्रीडकः दीर्घलड्घनं करोति । सम्यक्तया सर्वाः स्पर्धाः पूर्णाः भवन्ति ।

समापनकार्यक्रमस्य प्रारम्भः भवति । विद्यालयस्य आचार्यः स्व-स्थानतः उत्तिष्ठति वदति च "खेल महोत्सवे आगतानां प्रतिभागिनानां कृते अभिनन्दनम् । एषः अस्माकं प्रथमः खेलमहोत्सवः । अस्माकं शालायाम् अस्मिन् वर्षे नूतनः शिक्षकः नियुक्तः अस्ति । एतत् सर्वं तस्य प्रयासस्य फलम् । तमपि अभिनन्दनम् । अधुना अस्माकं विद्यालये व्यायामस्य प्रशिक्षणार्थं प्रशिक्षकः अपि अस्ति । सः प्रशिक्षणं दास्यति । अद्यारभ्य अस्माकं शालायां प्रतिवर्षं खेलमहोत्सवः भविष्यति । अस्माकं छात्राः राज्यकक्षायाः राष्ट्रकक्षायाः च खेलमहोत्सवे भागं ग्रहीष्यन्ति । अस्माकं शालायाः नाम उज्ज्वलं भविष्यति । जीवने खेलस्य महत्त्वम् अस्ति । खेलं सर्वांगविकासाय साहाय्यं करोति ।

टिप्पणी

चलति यावे छे. प्रसन्नाः आनंदित कौशलस्य कुशलतानुं धावनस्पर्धा द्वाद्वानी स्पर्धा शीघ्रतया/त्वरितम् ऽऽपथी धावन्ति द्वाद्वे छे कतिपय केटलाक उच्चैः भोटेथी धावतु द्वाद्वे गोलक्षेपकस्पर्धा गोणार्केक लोहगोलकम् लोभंडनो गोणो दीर्घलङ्घन लांभीकूट सम्यक्तया सारी रीते प्रारम्भः शरुआत स्व-स्थानतः पोताना स्थान परथी आगतानाम् आवेलाओना प्रतिभागिनानाम् भाग लेनाराओना कृते ना माटे ग्रहीष्यन्ति अलक्ष करशे, लेशे उज्ज्वलम् उज्ज्वल

स्वाध्यायः

1. नीचे आपेला उदाहरणने आधारे वाक्यो बनावो :

उदाहरण : धावकः शीघ्रं धावति । - धावकाः शीघ्रं धावन्ति ।

- (1) मानवः क्रीडां पश्यति ।
- (2) गजः मन्दं चलति ।
- (3) बालकः शीघ्रं गच्छति ।
- (4) महिला श्लोकं गायति ।

2. नीचेना प्रश्नोना जवाब आपो :

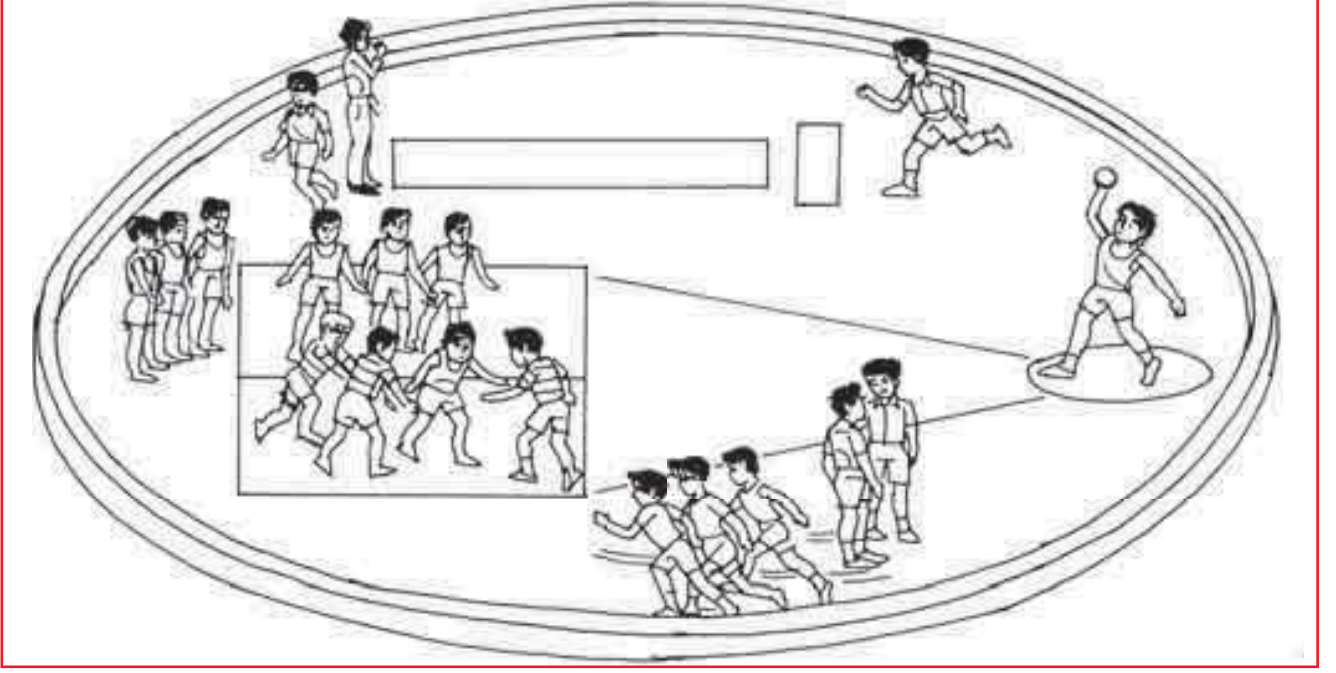
- (1) विवेकानन्दस्य विद्यालये किं चलति ?
- (2) धावकाः किं कुर्वन्ति ?
- (3) विद्यालये काः काः क्रीडाः चलन्ति ?
- (4) जीवने कस्य महत्त्वम् अस्ति ?
- (5) खेलः कस्यार्थे साहाय्यं करोति ?

3. नीचे आपेला उदाहरण अनुसार वाक्योने परिवर्तित करो :

उदाहरण : राधा आगच्छति ।

राधा आगमिष्यति ।

- (1) शबाना वदति । _____ ।
- (2) मोहसीना चलति । _____ ।
- (3) रमेशः खादति । _____ ।
- (4) वेदः कथयति । _____ ।

4.

- ઉપરના ચિત્રમાં રંગ પૂરો અને ચિત્ર પરથી વાક્યો બનાવો :

- (1) _____
- (2) _____
- (3) _____
- (4) _____
- (5) _____

5. નીચે આપેલા શબ્દોનું મોટેથી શુદ્ધ ઉચ્ચારણ કરો :

- (1) શીघ्रतया (2) त्वरितम् (3) कुत्रचित् (4) गोलक्षेपः (5) दीर्घलङ्घनम् (6) अद्यारभ्य (7) प्रशिक्षणम्

પ્રવૃત્તિ :

તમારા મિત્રો સાથે શેરીમાં રમતા હો તે રમતોની યાદી બનાવો.

3

પ્રહેલિકા:

एकचक्षुर्न काकोऽयं बिलमिच्छन्न पन्नगः।
क्षीयते वर्धते चैव न समुद्रो न चन्द्रमाः ॥ १ ॥
चतुर्मुखो न च ब्रह्मा वृषारूढो न शङ्करः।
निर्जीवी च निराहारी अजस्रं धान्यभक्षणम् ॥ २ ॥
अपदो दूरगामी च साक्षरो न च पण्डितः।
अमुखः स्फुटवक्ता च यो जानाति स पण्डितः ॥ ३ ॥
पर्वताग्रे रथो याति भूमौ तिष्ठति सारथिः।
चलति वायुवेगेन पदमेकं न गच्छति ॥ ४ ॥
सुवर्णस्य सुवर्णस्य सुवर्णस्य च जानकि।
प्रेषिता तव रामेण सुवर्णस्य च मुद्रिका ॥ ५ ॥
भोजनान्ते च किं पेयं जयन्तः कस्य वै सुतः।
कथं विष्णुपदं प्रोक्तं तक्रं शक्रस्य दुर्लभम् ॥ ६ ॥

ટિપ્પણી

ચક્ષુઃ આંખ કાકઃ કાગડો બિલમ્ દર પન્નગઃ સાપ, નાગ ક્ષીયતે ક્ષય પામે છે. વર્ધતે વધે છે.
ચતુર્મુખઃ ચાર મુખવાળો અજસ્રમ્ સતત વૃષઃ બળદ તિષ્ઠતિ ઊભો છે મુદ્રિકા વીંટી પેયમ્ પીવા લાયક, પીવા
યોગ્ય સુતઃ પુત્ર પ્રોક્તમ્ કહેવાયેલું અપદઃ પગવગરનો તક્રમ્ છાશ શક્રઃ ઈન્દ્ર યાતિ જાય છે. ચક્ષુર્ન ચક્ષુઃ
ન, કાકોઽયમ્ બિલમિચ્છન્ન કાલઃ અયમ્ બિલમ્ ઇચ્છન્ન, ચૈવ ચૈવ, સમુદ્રો ન સમુદ્રઃ ન

સ્વાધ્યાયઃ

1. નીચેના શબ્દોનું શુદ્ધ ઉચ્ચારણ કરો :

- (1) કાકોઽયમ્ (2) પન્નગઃ (3) અજસ્રમ્ (4) સ્ફુટવક્તા (5) પર્વતાગ્રે (6) ભોજનાન્તે

2. नीचेना प्रश्नोना जवाब आपो :

- (1) एकचक्षुः कः अस्ति ?
- (2) कः धान्यभक्षणं करोति ?
- (3) सारथिः कुत्र तिष्ठति ?
- (4) रथः कुत्र याति ?
- (5) रामेण का प्रेषिता ?
- (6) जयन्तः कस्य पुत्रः ?

3. कौंसमांथी योग्य शब्द पसंद करी भाळी जग्या पूरो :

- (1) चतुर्मुखः _____ अस्ति । (ब्रह्मा, विष्णुः, शङ्करः)
- (2) भोजनान्ते पेयं _____ । (दुग्धम्, सुपम्, तक्रम्)
- (3) अपदः शब्दस्य अर्थः _____ । (सपादः, पादरहितः, पादः)
- (4) रथः _____ चलति । (वायुवेगेन, जलवेगेन, विद्युत्वेगेन)
- (5) विष्णुपदं _____ प्रोक्तम् । (सुलभम्, उन्नतम्, दुर्लभम्)

4. नीचेना श्लोको सुंदर अक्षरोभां लभो :

- (1) भोजनान्ते _____ दुर्लभम् ॥
- (2) अपदो दूरगामी _____ पण्डितः ॥

5. नीचे आपेला गुजराती शब्दोने संस्कृतभां लभो :

- (1) भोजन बाद (2) मुष् विनानो (3) अेक उगलुं (4) वींटी (5) दूर जनार (6) बणद पर बेसनार

6. અહીં આ એકમમાં વપરાયેલ સામાસિક શબ્દો આપ્યા છે, જેના આધારે અન્ય શબ્દો બનાવો :

(1) વૃષ ઉપરથી વૃષારુઢઃ । તો

અશ્વ _____ ગજ _____ વૃક્ષ _____

(2) પદમ્ ઉપરથી પદમેકમ્ । તો

શબ્દમ્ _____ વાક્યમ્ _____ ગીતમ્ _____

(3) ભોજન ઉપરથી ભોજનાન્તે । તો

દિન _____ નિશા _____ વર્ષા _____

(4) પર્વત ઉપરથી પર્વતાગ્રે । તો

રથ _____ વૃક્ષ _____ કર _____

પ્રવૃત્તિ :

(1) તમારા વિસ્તારમાં બોલાતી અન્ય પ્રહેલિકાઓ શોધીને લખો.

(2) નીરોગી રહેવા માટેના વિવિધ ભાષાનાં અને સ્થાનિક સુવાક્યો મેળવી તેનો સંગ્રહ કરો.

દા. ત. (1) અજીર્ણે ભોજનં વિષમ્

(2) આંખે ત્રિફળા, દાંતે લૂણ

પેટ ન ભરીએ ચારે ખૂણ.

4

प्रेरणादीपः चाणक्यः

चन्द्रगुप्तः : आर्य चाणक्य! शीतकालः अस्ति। जनेषुः कम्बलान् वितरतु।

चाणक्यः : महाराज! इदानीम् अहं कम्बलान् मम गृहं नयामि। प्रभाते वितरिष्यामि।

चन्द्रगुप्तः : तथा करोतु भवान्।

(त्रयः चौराः प्रविशन्ति।)

प्रथमः : चन्द्रगुप्तस्य मन्त्री चाणक्यः। एतत् तस्य गृहम्।

द्वितीयः : अत्र तैलदीपः। समीपे पीठम्। पुस्तकानि...।

तृतीयः : धनं कुत्र ?

प्रथमः : अत्र तु नास्ति। द्वितीयं प्रकोष्ठं प्रविशामः।

द्वितीयः : आश्चर्यम्! शैत्यम् अधिकम् अस्ति...।

तृतीयः : कम्बलाः समीपे एव सन्ति...।

प्रथमः : तथापि एषः महाशयः।

द्वितीयः : स्वयं कम्बलस्य उपयोगं न करोति।

तृतीयः : पुनश्च अधः शयनं करोति। आश्चर्यम्!

प्रथमः : तर्हि चाणक्यं पृच्छामः। ज्ञातव्यं तस्य रहस्यम्।

द्वितीयः : एतत् अस्माकं साहसम्!!

प्रथमः : आर्य! वयं चौराः स्मः। चौरकार्याय आगताः। महोदय! आश्चर्यम् अस्ति।

द्वितीयः : शैत्यम् अस्ति। कम्बलाः समीपे सन्ति। तथापि भवान् किमर्थम् उपयोगं न करोति ?

चाणक्यः : एते कम्बलाः मम कृते न, दरिद्रजनानां कृते सन्ति। यत् वस्तु अस्माकं नास्ति, तस्य उपयोगः पापम्।

सर्वे चौराः : अरे रे! वयं तु प्रतिदिनं पापं कुर्मः। चौरकार्येण एव उदरपूर्तिं कुर्मः। वयम् अद्य आरभ्य पापं न करिष्यामः। जयतु आर्यः।

टिप्पणी

शीतकालः शियाणानो ढंडीनो समय जनेभ्यः लोकोने, लोको माटे इदानीम् हुवे नयामि लई जउं छुं प्रकोष्ठम् ओरडो अधः नीये अद्य आजे ज्ञातव्यम् ज्ञावुं जेईअे कृते माटे कुर्मः करीअे छीअे.

स्वाध्यायः

1. नीयेना शब्दोनुं मोटेथी उच्यारण करो :

(1) कम्बलान् (2) चन्द्रगुप्तस्य (3) तैलदीपः (4) प्रकोष्ठम् (5) शैत्यम् (6) पुनश्च (7) आश्चर्यम्

2. नीये आपेला प्रश्नोना जवाब आपो :

- (1) चन्द्रगुप्तः चाणक्यं किम् अवदत् ?
- (2) चाणक्यः कम्बलान् कुत्र नयति ?
- (3) चाणक्यस्य गृहे के प्रविशन्ति ?
- (4) चाणक्यः किमर्थं कम्बलस्य उपयोगं न करोति ?

3. नीये आपेला उदाहरणना आधारे कौसना शब्दोनो उपयोग करो अने अन्य वाक्यो बनावो :

उदाहरण : सुरेशः पुस्तकम् - सुरेशस्य पुस्तकम् अस्ति।

- (1) _____ । (महेशः, लेखनी)
- (2) _____ । (राजेशः, सुधाखण्डः)
- (3) _____ । (शैलेशः, धनम्)
- (4) _____ । (मूकेशः, फलम्)
- (5) _____ । (मनीषः, उपनेत्रम्)

4. નીચે આપેલ ઉદાહરણ મુજબ અન્ય વાક્યો બનાવો :

ઉદાહરણ : અહં પ્રવિશામિ । વયં પ્રવિશામઃ ।

અહં ખાદામિ । _____ ।

અહં ગચ્છામિ । _____ ।

અહં પશ્યામિ । _____ ।

અહં પૃચ્છામિ । _____ ।

અહં પઠામિ । _____ ।

5. નીચે આપેલા ઉદાહરણ મુજબ અન્ય વાક્યો બનાવો :

ઉદાહરણ : જનેષુઃ કમ્બલાન્ વિતરતુ ।

(1) _____ । (શિક્ષકઃ, સુધાખણ્ડઃ)

(2) _____ । (છાત્રઃ, પ્રસાદઃ)

(3) _____ । (બાલકઃ, મોદકઃ)

(4) _____ । (માનવઃ, દીપઃ)

પ્રવૃત્તિ :

- યાણક્યનું જીવનચરિત્ર પુસ્તકાલયમાંથી મેળવી વાંચવું.
- મહાપુરુષોના પ્રેરક પ્રસંગો એકઠા કરો.
- ઓછી જરૂરિયાતથી ચલાવતા ત્યાગી અને નિષ્ઠાપૂર્વક જીવન જીવતા તમારા વિસ્તારના મહાપુરુષો કે સામાન્ય વ્યક્તિના જીવનની વિગત મેળવો.

5

प्रभातवर्णनम्

चन्द्रः अस्तं गच्छति
सूर्यः उदयं गच्छति ।
परितो भवति प्रकाशः
मन्दं चलति समीरः
मधुपो भवति सधीरः ॥

कलिकावृन्दं विकसति
लतिकावृन्दं विलसति
निद्रा तन्द्रा भग्ना
जनता कर्मणि लग्ना
सकले नव उल्लासः
वदने वदने हासः ॥

पथि पथि जनसञ्चारः
नूपुर-रव-झङ्कारः
विटपे खगकुलरवः
चरितुं चलिता गावः ॥

हस्ते हस्ते पत्रम्
वदने वदने स्तोत्रम्
खेलति बालकवृन्दं
गीतं गायं गायम् ॥

- वासुदेव द्विवेदी शास्त्री

टिप्पणी

परितः चारेबाजु समीरः पवन मधुपः - लभरो सधीरः धीरजवाणुं तन्द्रा आणस भग्ना तूटी, पूरी थई
हासः हास्य रवः अवाज खग पक्षी विटपे डाणीअे, गावः गायो, लग्ना लागेली छे, व्यस्त
पथि रस्तामां

स्वाध्यायः

1. नीचेना शब्दोनुं मोटेथी उच्यारण करो :

चन्द्रः, प्रकाशः, वृन्दम्, लतिकावृन्दम्, निद्रा, तन्द्रा, भग्ना, लग्ना, उल्लासः, हासः, जनसञ्चारः, झङ्कारः ।

2. नीचे आपेला विकल्पोमांथी सायो विकल्प शोधी प्रश्नोना जवाब आपो :

- (1) सूर्योदयः कदा भवति ?
 - (1) सूर्योदयः सायंकाले भवति ।
 - (2) सूर्योदयः प्रभाते भवति ।
 - (3) सूर्योदयः मध्याह्ने भवति ।
- (2) सूर्योदयस्य अनन्तरं जनाः किं कुर्वन्ति ?
 - (1) सूर्योदयस्य अनन्तरं जनाः कर्मणि लग्नाः भवन्ति ।
 - (2) सूर्योदयस्य अनन्तरं जनाः वार्तालापमग्नाः भवन्ति ।
 - (3) सूर्योदयस्य अनन्तरं जनाः निद्रामग्नाः भवन्ति ।

- (3) प्रभातकाले वदने वदने किम् अस्ति ?
 (1) वदने वदने चिन्ता अस्ति ।
 (2) वदने वदने रुदनम् अस्ति ।
 (3) वदने वदने हासः भवति ।
- (4) बालकवृन्दं प्रभातकाले किं करोति ?
 (1) बालकवृन्दं प्रभातकाले खेलति ।
 (2) बालकवृन्दं प्रभातकाले शयनं करोति ।
 (3) बालकवृन्दं प्रभातकाले पूजां करोति ।

3. कौंसमां आपेला शब्दोन्नो उपयोग करी वाक्य बनावो :

(अश्वः, गजः, शशकः, महिषः)

उदाहरण : मन्दं चलति समीरः।

- (1) शीघ्रं _____ ।
 (2) मन्दं _____ ।
 (3) शीघ्रं _____ ।
 (4) मन्दं _____ ।

4. आपेला शब्दोन्नो विरोधी शब्द कौंसमांथी शोधीने लभो :

(अधीरः, शीघ्रम्, जागरणम्, अस्तः)

- (1) मन्दम् _____ । (2) उदयः _____ ।
 (3) सधीरः _____ । (4) निद्रा _____ ।

5. आपेला शब्दोन्नो समानार्थी शब्दो कौंसमांथी शोधीने लभो :

(सुधाकरः, दिवाकरः, भ्रमरः, अनिलः, धेनवः)

- (1) समीरः _____ ।
 (2) सूर्यः _____ ।
 (3) मधुपः _____ ।
 (4) चन्द्रः _____ ।
 (5) गावः _____ ।

6. नीचेनी काव्यपंक्तिओ सुवाच्य अक्षरे इरी लभो :

- कलिकावृन्दं विकसति । _____
लतिकावृन्दं विलसति । _____
निद्रा तन्द्रा भग्ना । _____
जनता कर्मणि लग्ना । _____
सकले नव उल्लासः । _____
वदने वदने हासः ॥ _____

7. उदाहरणमां दृश्या प्रमाणे वृन्द शब्दो उपयोग आपेदा शब्दोनी मददथी करो.
सखी, मित्र, गायक, वादक, गोप, बाल उदाहरण : सखी - सखीवृन्द

प्रवृत्ति :

- तमारी शाणाना पुस्तकालयमांथी प्रभात वर्षाननां अन्य काव्यो शोधीने लभो तथा रागमां गावानो प्रयत्न करो.
- सवारना समयनुं गाम, नगर के शेरिनुं चित्र दोरी रंग पूरो.
- तमारी अने तमारा आजुभाजुना लोकोनी सवारनी दिनचर्यानी विगत भेणवी नोंधपोथीमां लभो.

हसामः

“मम शुनकः कुत्रापि अदृश्यतां गतः ।”

“एवम्! तर्हि वर्तमानपत्रे विज्ञापिकां प्रकाशयतु भवान् ।”

“किं तेन ? मम शुनकः पठितुं न जानाति ।”

6

रमणीया नगरी

गान्धीनगरं गूर्जरराज्यस्य राजधानी अस्ति। इदं सुन्दरं, सुयोजितं च नगरम् अस्ति। अत्र बहूनि दर्शनीयानि स्थानानि सन्ति। यथा सचिवालयः, महात्मामन्दिरम्, अक्षरधाममन्दिरम् एवं इन्द्रोडा पक्षि उद्यानम्।

इदं सचिवालयभवनम् अस्ति। अस्मिन् भवने विधानसभायाः अधिवेशनानि भवन्ति। अस्मिन्नेव भवने स्थित्वा राज्यस्य मन्त्रिणः, सचिवाः अन्ये च अधिकारिणः राज्यकार्यं सञ्चालयन्ति। सचिवालयः एव गूर्जरप्रदेश-शासनस्य मुख्यः कार्यालयः अस्ति।

अस्माकं राष्ट्रपितुः श्रीमात्म गान्धिमहोदयस्य स्मृतिरूपेण एतस्य मन्दिरस्य निर्माणम् अभवत्। यत् 'महात्मामन्दिर नाम्ना प्रसिद्धम् अस्ति' महात्मा गान्धिमहोदयः भारतस्य स्वतन्त्रतायाः कृते भृशं प्रयत्नम् अकरोत्। एतानि सर्वाणि कार्याणि चित्ररूपैः अत्र प्रदर्शनार्थं प्रस्तुतानि सन्ति।

एतत् 'अक्षरधाम' नामकं विशालं मन्दिरम् अस्ति। मन्दिरे प्रदर्शनविभागः अतीव मनोहरः अस्ति। प्रदर्शनविभागे जनाः एकं चलचित्रम् अपि पश्यन्ति। अध्यात्मविज्ञानयोः सङ्गमः अत्र दृश्यते। अत्र चित्ताकर्षकं विशालम् उद्यानम् अपि अस्ति। प्रतिदिनं बहवः यात्रिकाः एतस्य मन्दिरस्य दर्शनार्थम् आगच्छन्ति।

गान्धीनगरस्य समीपे एव विशालं इन्द्रोडा पक्षिउद्यानम् अस्ति। एतस्मिन् स्थाने खगाः, प्राणिनः च निजपर्यावरणे एव निवसन्ति। डायनोसोर नाम्नः प्राचीनमहाकायप्राणिनः विशेषः विभागः अस्ति। एषः विभागः बालानां कृते अतीव आकर्षकः मनोरञ्जकः च अस्ति। अत्र एकं सर्पगृहम् अपि अस्ति। विविधकुलानां सर्पान् अत्र द्रष्टुं शक्नुमः।

गान्धिमन्दिरतः नातिदूरे एव विद्याभवनं नाम विशालं भवनम् अस्ति। तत् एव भवन जी.सी.ई.आर.टी. रूपेण ख्यातम् अस्ति। विद्याभवने जी.सी.ई.आर.टी. नाम परिषदः कार्यालयः अस्ति। इयं परिषद् अस्माकं प्राथमिक शिक्षणक्षेत्रे परिवर्तनार्थं सततं प्रवृत्ता अस्ति

गान्धीनगरे विशालाः स्वच्छमार्गाः च वर्तन्ते। एतस्मिन् नगरे बहूनि रमणीयानि उद्यानानि सन्ति। नगरे बहवः पादपाः सन्ति तेन कारणेन इदं नगरं विश्वस्य हरितनगरं रूपेण अपि प्रसिद्धम्।

टिप्पणी

इदम् आ बहूनि वृक्षाः अस्मिन् अस्मिन् कृते माटेनी भृशम् पूष ज निवसन्ति रडे छे.
कुलानाम कुलोना द्रष्टुम् जेवा माटे नातिदूरे वधारे दूर नडि नञ्क ख्यातम् जशीतुं

स्वाध्यायः

1. नीचे आपेवा शब्दो शुद्ध उच्यार साथे मोटेथी ओलो :

गूर्जराज्यस्य, दर्शनीयानि, इन्द्रोडा, पक्षि-उद्यानम्, अस्मिन्, स्थित्वा, सञ्चालयन्ति, स्मृतिः, स्वतन्त्रतायाः, भृशम्, प्रदर्शनार्थम्, चित्ताकर्षकम्।

2. नीचेना प्रश्नोना जवाब आपो :

- (1) गूर्जराज्यस्य राजधानी किम् नगरम् अस्ति ?
- (2) महात्मामन्दिरतः नाति दूरे एव किम् अस्ति ?
- (3) पक्षि-उद्याने किं किम् अस्ति ?
- (4) अध्यात्मविज्ञानयोः सङ्गमः कुत्र दृश्यते ?
- (5) स्वतन्त्रतायाः कृते कः भृशं प्रयत्नम् अकरोत् ?

3. जोडकी जोडो :

अ		आ
(1) गान्धिनगरम्	☐	(1) जी.सी.ई.आर.टी.
(2) अक्षरधाममन्दिरम्	☐	(2) अस्माकं राष्ट्रपिता
(3) इन्द्रोडा पक्षि-उद्यानम्	☐	(3) अस्माकं राष्ट्रपितुः स्मृतिः
(4) विद्याभवनम्	☐	(4) विविधकुलानां सर्पाः
(5) महात्मामन्दिरम्	☐	(5) हरितनगरम्
		(6) चलचित्रं पश्यन्ति

4. નીચે ઉદાહરણમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે કૌંસમાં આપેલા શબ્દોનો ઉપયોગ કરી વાક્યો લખો :

(મન્દિરમ્, પક્ષિગૃહમ્, ઉદ્યાનમ્, તડાગઃ)

ઉદાહરણ : મમ ગ્રામે વિદ્યાલયઃ અસ્તિ ।

- (1) _____
- (2) _____
- (3) _____
- (4) _____

5. નીચે આપેલાં વાક્યોને સંસ્કૃતમાં લખો :

- (1) મારું ગામ સુંદર છે.
- (2) અહીં ઘણાં બધાં પક્ષીઓ છે.
- (3) મારા ગામમાં બગીચો છે.
- (4) મારી શાળા મોટી છે.
- (5) ગાંધીજી આપણા રાષ્ટ્રપિતા છે.

6. આપેલા વિકલ્પોમાંથી યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી ખાલી જગ્યા પૂરો :

- (1) અત્ર પાઠશાલા અસ્તિ । પાઠશાલાયાં _____ સન્તિ । (છાત્રાઃ, યુગ્માઃ)
- (2) અત્ર શિક્ષકઘણ્ડઃ અસ્તિ । શિક્ષકઘણ્ડે _____ સન્તિ । (બાલાઃ, શિક્ષકાઃ)
- (3) અત્ર પુસ્તકાલયઃ અસ્તિ । પુસ્તકાલયે _____ સન્તિ । (પુસ્તકાનિ, બાલિકાઃ)

7. તમારા ગામ/નગરનું વર્ણન સંસ્કૃતમાં પાંચથી છ વાક્યોમાં કરો.

પ્રવૃત્તિ :

- તમારા ગામનું/વિસ્તારનું ચિત્ર બનાવો.
- પુસ્તકાલયમાંથી ગુજરાતની રાજધાની વિશે વધુ માહિતી પ્રાપ્ત કરો.
- તમારા વિસ્તારની નજીકનાં જોવાલાયક, ફરવાલાયક સ્થળોની વિગત મેળવો.

7

સુભાષિતાનિ

પુસ્તકેષુ હિ યા વિદ્યા પરહસ્તેષુ યદ્ ધનમ્ ।
 કાર્યકાલે સમુત્પન્ને ન સા વિદ્યા ન તદ્ ધનમ્ ॥ ૧ ॥
 વૃક્ષઃ ફલાન્વિતઃ ભાતિ વૃક્ષં ધૂનયતે કપિઃ
 વૃક્ષેણ વાર્યતે તાપઃ જલં વૃક્ષાય દીયતે ।
 વૃક્ષાત્ પતન્તિ પર્ણાનિ વૃક્ષસ્ય પ્રસરો મહાન્
 વૃક્ષે ખગાઃ નિકૂજન્તિ વૃક્ષ ધન્યોઽસિ ભૂતલે ॥ ૨ ॥
 ન કશ્ચિત્ કસ્યચિન્મિત્રં ન કશ્ચિત્ કસ્યચિદ્ રિપુઃ ।
 વ્યવહારેણ જાયન્તે મિત્રાણિ રિપવસ્તથા ॥ ૩ ॥
 પિબન્તિ નદ્યઃ સ્વયમેવ નામ્ભઃ

સ્વયં ન ખાદન્તિ ફલાનિ વૃક્ષાઃ ।

નાદન્તિ સસ્યં ખલુ વારિવાહાઃ

પરોપકારાય સતાં વિભૂતયઃ ॥ ૪ ॥

ગઙ્ગા સિન્ધુ સરસ્વતી ચ યમુના ગોદાવરી નર્મદા
 કાવેરી સરયૂ મહેન્દ્રતનયા ચર્મણ્વતી વેદિકા ।
 ક્ષિપ્રા વેત્રવતી મહાસુરનદી ર્ખ્યાતા ચ યા ગણ્ડકી
 પૂર્ણાઃ પૂર્ણજલૈઃ સમુદ્રસહિતાઃ કુર્વન્તુ મે મઙ્ગલમ્ ॥ ૫ ॥
 ઘૃષ્ટં ઘૃષ્ટં પુનરપિ પુનઃચન્દનં ચારુગન્ધં ।
 છિન્નં છિન્નં પુનરપિ પુનઃ સ્વાદુ ચૈવેક્ષુદણ્ડમ્ ।
 દગ્ધં દગ્ધં પુનરપિ પુનઃ કાઞ્ચનં કાન્તવર્ણં ।
 ન પ્રાણાન્તે પ્રકૃતિવિકૃતિર્જાયતે સજ્જનાનામ્ ॥ ૬ ॥

ટિપ્પણી

પરહસ્તેષુ પારકાના હાથમાં ભાતિ શોભે છે. કાર્યકાલે સમુત્પન્ને જ્યારે જરૂરિયાત ઊભી થાય ત્યારે ધૂનયતે હલાવે છે. કપિઃ વાનર વાર્યતે દૂર કરાય છે. દીયતે અપાય છે. પ્રસરઃ ફેલાવો ભૂતલે પૃથ્વી પર રિપુઃ દુશ્મન અમ્ભઃ જળ સસ્યમ્ અનાજ વારિવાહા વાદળો સતામ્ સજ્જનોની ઘૃષ્ટમ્ ઘસેલું ઇક્ષુદણ્ડમ્ શેરડી નો સાંઠો દગ્ધમ્ બાળેલું

धन्योऽसि	- धन्यः असि
कस्यचिन्मित्रं	- कस्यचित् मित्रम्
रिपवस्तथा	- रिपवः तथा
स्वयमेव	- स्वयम् एव
नाम्भः	- न अम्भः

नादन्ति	- न अदन्ति
पुनरपि	- पुनः अपि
पुनश्चन्दनम्	- पुनः चन्दनम्
चैवेक्षुदण्डम्-च	एव इक्षुदण्डम्

स्वाध्यायः

1. नीचेना शब्दोऽनुं शुद्ध उच्यारण करो :

समुत्पन्ने, निकृजन्ति, कस्यचिन्मित्रम्, समुद्रसहिताः, चैवेक्षुदण्डम्, काञ्चनम्

2. नीचे आपेक्षा प्रश्नोना जवाब लभो :

- (1) कीदृशी विद्या कार्यकाले उपयुक्ता न भवति ?
- (2) कस्य विभूतयः परोपकाराय सन्ति ?
- (3) वृक्षे के निकृजन्ति ?
- (4) मित्राणि तथा रिपवः केन जायन्ते ?
- (5) पञ्चननदीनां नामानि लिखतु ।
- (6) सज्जनानां किं विकृतं न भवति ?

3. संधि छूटी पाडीने लभो :

- (1) धन्योऽसि
- (2) कस्यचिन्मित्रम्
- (3) स्वयमेव
- (4) पुनरपि

4. संधियुक्त शब्द लभो :

- (1) रिपवः + तथा
- (2) पुनः + चन्दनम्
- (3) न + अम्भः
- (4) च + एव + इक्षुदण्डम्
- (5) न + अदन्ति

5. નીચેના ધાતુઓને ઉદાહરણમાં બતાવ્યા પ્રમાણે લખો :

ઉદાહરણ : પત્ - પતન્તિ

(1) પા -	(5) લિખ્ -
(2) ખાદ્ -	(6) દૂષ્ (પશ્ય) -
(3) ગર્જ્ -	(7) પટ્ -
(4) વદ -	(8) નમ્ -

6. કૌંસમાં આપેલ શબ્દોનો ઉપયોગ કરી ખાલી જગ્યા પૂરો :

(જલમ્, અન્નમ્, પુષ્પાન્, રસમ્, ફલાનિ)

- (1) વારિવાહાઃ સ્વયં _____ ન ખાદન્તિ ।
- (2) નદ્યઃ સ્વયં _____ ન પિબન્તિ ।
- (3) વૃક્ષાઃ સ્વયં _____ ન ખાદન્તિ ।
- (4) પાદપાઃ સ્વયં _____ ન જિઘ્રન્તિ ।
- (5) મધુમક્ષિકાઃ સ્વયં _____ ન પિબન્તિ ।

7. પાઠપૂર્તિ કરો :

- (1) પુસ્તકેષુ હિ _____ ।
_____ ન તદ્ ધનમ્ ।
- (2) પિબન્તિ નદ્યઃ _____ ।
_____ ।
_____ ।
_____ સતાં વિભૂતયઃ ।

8. સુભાષિતોનું સસ્વર શુદ્ધ ઉચ્ચારણ સાથે જૂથમાં, સમૂહમાં અને વ્યક્તિગત ગાન કરો.

પ્રવૃત્તિ/પ્રોજેક્ટ-વર્ક :

- પુસ્તકાલયની મુલાકાત લઈ 'સુભાષિતરત્નાવલી' અથવા સુભાષિતને લગતા અન્ય ગ્રંથો કે વર્તમાનપત્રોમાંથી કોઈ પણ પાંચ સુભાષિત શોધીને લખો.
- અહીં સુભાષિતમાં વ્યક્ત થયેલા વિચારોને અનુરૂપ કહેવતો કે રૂઢિપ્રયોગો જે આપના વિસ્તારમાં બોલાતા હોય તે એકત્રિત કરો અને વર્ગખંડમાં રજૂ કરો.
- સ્થાનિક નદી, જલસ્રોતની વિગતો એકઠી કરો.
- પ્રોજેક્ટ-વર્ક : વર્ગના વિદ્યાર્થીઓનાં વિવિધ જૂથ બનાવી સુભાષિતો એકત્રિત કરી હસ્તલિખિત અંક તૈયાર કરો.

8

मनुष्यसिंहयोः मैत्री

सौराष्ट्रप्रदेशे सताधारग्रामस्य समीपे मोटीमौणपरी नामकः ग्रामः वर्तते । कतिवर्षपूर्वे तस्मिन् ग्रामे मात्रावालः नामकः एकः कृषीवलः आसीत् । नद्याः तटे कृषिवाटिका आसीत् । मात्रावाला प्रतिदिनं वाटिकायां वृक्षतले स्थित्वा नद्याः जलम् अपश्यत् ।

एकदा सः अपश्यत् । सिंहः स्वभार्याया सह नद्याः जलपानार्थम् आगच्छत् । नद्याः जले स्थितः मकरः सिंहभार्यायाः वधम् अकरोत् । सिंहः तस्याः रक्षणाय प्रयत्नम् अकरोत्, किन्तु निष्फलः अभवत् । दुःखितः सिंहः नद्याः तटे अतिष्ठत् । चतुर्णां दिनानाम् अनन्तरं यदा मकरः नद्याः तटसमीपं आगच्छत् तदा सिंहः शीघ्रतया आक्रमणम् अकरोत् । तयोः मध्ये घोरयुद्धम् अभवत् । सिंहः मकरस्य वधम् अकरोत् । किन्तु सः स्वयमपि क्षतिग्रस्तः भूत्वा तत्रैव अपतत् ।

मात्रावालः दूरतः एतत् अपश्यत् । सः क्षतिग्रस्तसिंहस्य सहायतार्थं तत्र अगच्छत् । औषधानि आनीय सः सिंहस्य शुश्रूषाम् अकरोत् । कति दिनानन्तरं सिंहः स्वस्थः अभवत् तथा च तस्य मित्रम् अभवत् । तदनन्तरं सः एव सिंहः प्रतिदिनं मात्रावालः गृहे तस्य समीपं न्यवसत् । सः मात्रावाल सह सर्वत्र भ्रमणम् अकरोत् । तस्य गृहं क्षेत्रं च अरक्षत् । मनुष्यसिंहयोः एषा अद्वितीया मैत्री कतिवर्षपर्यन्तं प्राचलत् । मात्रावालं निधनकाले दुःखितः सिंहः श्मशानयात्रायाम् अपि अगच्छत् । श्मशानतः एव सः वनम् अगच्छत् । तदनन्तरं कोऽपि जनः तं सिंहं न अपश्यत् ।

अद्यापि जनाः एतस्य सत्यप्रसङ्गस्य विस्मरणं कर्तुं न शक्नुवन्ति ।

8

हँसना मना है।

चुटकुले हास्य एवं व्यंग्य विनोद का एक सशक्त माध्यम है। चुटकुले का प्रमुख गुण यह होता है कि उनका स्वरूप छोटा और संवाद छोटे-छोटे होते हैं। चुटकुले पढ़ने और सुनने से हमारा तनाव दूर होता है। इस दृष्टि से चुटकुले तनाव दूर करने का सशक्त माध्यम है।

(1) चूहा हाथी के पास गया और बोला, “हाथी दादा, हाथी दादा। क्या आप मुझे आपकी लूँगी दो दिन के लिए दोगे?”

हाथी : तुम उसका क्या करोगे?

चूहा : मेरे बेटे की शादी है, उसमें तंबू लगाना है।

(2)

(3) ग्राहक - आपके पास टूथ ब्रश है?

दुकानदार - ब्रश नहीं है, पेस्ट है।

ग्राहक - अच्छा, आपके पास पाउडर होगा?

दुकानदार - पाउडर नहीं है, क्रीम है।

ग्राहक - क्रीम नहीं चाहिए। टॉर्च मिलेगी?

दुकानदार - वह तो कल ही खत्म हो गई। मोमबत्ती है।

ग्राहक - खैर ताला तो होना ही चाहिए।

दुकानदार - है, दूँ?

ग्राहक - जी नहीं, उसे अपनी दुकान पर लगाकर आप घर पर आराम कीजिए।

(4)

(5) तीन दोस्त आपस में गप-शप कर रहे थे। प्रश्न हुआ कि किसी दिन सोकर उठने पर हमको यह पता चले कि हम लखपति बन गये हैं तो हम क्या करेंगे?

एक ने कहा - हम तो सीधे पैरिस जायेंगे और खूब मजे करेंगे।

दूसरे ने कहा - मैं किसी लाभप्रद कारोबार में रुपया लगाऊंगा।

तीसरा बोला - मैं तो फिर सोने की कोशिश करूंगा और तब तक सोता रहूंगा जब तक करोड़पति न बन जाऊँ।

(6)

(7) प्रश्न - रेल किराया इतना अधिक बढ़ जाने पर भी यात्रियों की संख्या में वृद्धि हो रही है। इसका कारण बताइए।

उत्तर - इसका कारण यह है कि हर एक आदमी यही सोचता है कि अगले साल किराया और बढ़ जाएगा इसलिए अभी यात्रा कर ली जाए।

(8) शिक्षक ने सभी छात्रों को घास खाती हुई गाय का चित्र बनाने को कहा। सभी छात्र चित्र बना रहे थे, कल्पेश ने अपना पन्ना कोरा छोड़ दिया।

शिक्षक - कल्पेश, इस चित्र में घास कहाँ है?

कल्पेश - घास को तो गाय खा गई।

शिक्षक - अच्छा, तो गाय कहाँ है?

कल्पेश - वह तो घास खाकर चली गई।

(9)

अभ्यास

प्रश्न 1. हर एक छात्र को कक्षा में मनपसंद चुटकुला सुनाने का मौका दीजिए।

प्रश्न 2. कोई ऐसा प्रसंग सुनाइए जब आप खूब हँसे हों।

प्रश्न 3. पाँच चुटकुले बनाकर सुनाइए।

स्वाध्याय

प्रश्न 1. मातृभाषा में अनुवाद कीजिए :

(1) एक साहब टैक्सी में बैठे और ड्राइवर से बोले - जरा तेज चलो वरना मेरा चित्रहार निकल जाएगा।

ड्राइवर बोला - अगर मैं ज्यादा तेज चला तो कहीं ऐसा न हो कि आपके और मेरे चित्रों पर हार चढ़ जाए।

(2) शिक्षक मोहन से - मोहन, ताजमहल कहाँ पर है?

मोहन ने कुछ उत्तर नहीं दिया सो शिक्षक ने उसे बेंच पर खड़ा कर दिया। मोहन बेंच पर खड़े होकर, साहब यहाँ पर से भी नहीं दिखाई देता।

प्रश्न 2. राष्ट्रभाषा में अनुवाद कीजिए :

(1) रमेश : आवी જિંદગી કરતાં તો મોત સારું.

(અચાનક યમદૂત આવી ગયા... અને બોલ્યા, તારો જીવ લેવા માટે મને આદેશ મળેલો છે.)

રમેશ : લો, બોલો...! હવે તો માણસ મજાક પણ નહીં કરી શકે શું ?

(2) બ્રિજેશભાઈ બસમાં ઊભા રહીને મુસાફરી કરી રહ્યા હતા. એક મુસાફરે તેમને બેસવા માટે જગ્યા કરી આપી.

બ્રિજેશભાઈ : મારે બેસવું નથી. મારે ખૂબ ઉતાવળ છે.

योग्यता विस्तार

प्रकल्प कार्य (Project work) : चुटकुला संग्रह

- दूरदर्शन / चैनल पर प्रसारित हो रहे हास्य कार्यक्रम को देखिए जैसे-‘गम्मत गुलाल’, ‘तारक महेता का उलटा चश्मा’ आदि।
- रेडियो पर प्रसारित चुटकुले / हास्य-प्रसंग / मजेदार कहानियाँ सुनिए।
- अखबार, पत्रिकाओं आदि में से कार्टून चित्र काटकर उनका संग्रह बनाइए।
- व्यंग्य चित्रों को अपनी पाठशाला के बुलेटिन बोर्ड पर प्रदर्शित कीजिए।
- ‘हास्य दरबार’ कार्यक्रम का आयोजन कीजिए।

